

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

DK
508.5
.B28

A 830,574

А. А. Фришман

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСИ

DK
508.5
.B28

(з образками)

НАПИСАВ

Александр Барвіньський.

„Учіте ся, брати мої,
Думайте, читайте“.

Т. Шевченко

У ЛЬВОВІ, 1904.

Накладом Товариства „Просьвіта“

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

Барвінський,

Стронта

ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ-РУСИ

(З ОБРАЗКАМИ)

НАПИСАВ

ОЛЕКСАНДЕР БАРВІНСЬКИЙ.

„Учіте ся, брати мої,
Думайте, читайте“.

Т. Шевченко.

У ЛЬВОВІ, 1904.

Накладом Товариства „Просьвіта“.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Веднарського.

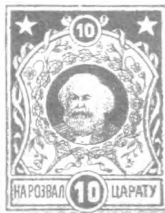
IK

508.5

. 528

Ся книжочка призначена для тих, що не мають часу розчитувати ся в обемистих книжках про нашу бувальщину. Нехай же сі зятямлять собі хоч найважнійші події з минувшини України-Руси, щоби кождей сьвідомий Русин знав,

„Що діялось в сьвітї,
Чия правда, чия кривда,
І чиї ми діти!“

Руский край і нарід.

Як далеко говорить нарід по нашому, рускою або українсько-рускою мовою*), так далеко сягає наша руска земля. Живе українсько-руский нарід давними густими селитьбами в Австрійско-угорській державі, де заселив більшу (східну) часть Галичини, більшу часть Буковини і північно-східну часть Угорщини, а в Росії цілу полудневу сторону аж до Чорноморя. А крім того є ровкинені селитьби Русинів в північній Америці (в Канаді і З'єдинених Державах), в полудневій Америці (в Парані) та в східній Азії (на Сибірі, над рікою Амуром). Всіх Русинів числять мало що не 30 мільонів душ, а край заселений руским народом майже рівнає ся обшаром Австрійско-угорській монархії.

I. Русь під владою князів.

1. Початок рускої держави. Перші рускі князі.

Руский нарід з давен давна проживав над рікою Дніпром (згадують про се літописці вже на 600 літ

*) Назву Україна находимо дуже давно в руских літописях. Так називали ся не лише пограничні (українні) рускі землі, але нарід почав так називати всі рускі землі в російській царстві. Українським зве ся також весь руский нарід в супротивности до великоруского або московского. Є він східною частиною великого славянського племені.

по Різдві Христа) і тут оснував сильну державу Русь, котрої осередком став Київ. Се місто вибрав собі столицею князь Олег. Русини були спершу поганями, почитали всяких богів, а найбільш Перуна. Але вже княгиня Ольга стала християнкою і з того часу починає з Царгороду християнська віра помалу ширити ся на

Князь св. Володимир Великий.

Руси. Однак доперва внук св. Ольги, князь Володимир Великий завів на всій Русі християнську віру 987 року, розширив значно границі Русі (прилучив Червону Русь, нинішню східну Галичину) і тим положив підвалини до могутньої держави. Тимто в історії назвали его Великим а Церква зачислила его поміж святих. З християнством настало на Русі багато монастирів, а най-

славнійшим була Києво-Печерека Лавра, основана св. Антонієм і Теодовієм і там проживав також преподобний Нестор, котрому приписували списане першої рускої літописи.

Син Володимира В., Ярослав дбав даліше про розповсюджене християнства, ставив церкви (між тими славний Софійський Собор, що є в Києві й до нині), дбав про школи і просвіту, зложив першу книгу руских законів („Руска Правда“) і заслужив собі на назву Мудрого.

2. Княжі усобиці. Володимир Мономах.

Ярослав поділив Русь на уділи поміж синів, найстарший, великий князь, мав сидіти в Києві. Небагом поміж великим князем а удільними повстали домашні колотнечі й війни, усобиці, а дуже часто оден проти другого закликав на поміч диких кочовників степових, Половців, що нищили і грабили край. На якийсь час спинив сі усобиці внук Ярослава Мудрого, Володимир Мономах*), засівши на великокняжій престолі в Києві (від 1113—1125 року), воював щасливо з дикими Половцями і більшу часть руских земель злучив в своїх руках. Він написав для своїх синів вельми розумне Поучене (науку) і радив їм жити в мирі і згоді.

3. Занепад Києва. Початок великого князівства московского.

Коди рускі князі вели між собою усобиці і тим пустошили руску землю, виходило з Руси багато переселенців на північний схід, де сиділи фінські або

*) Мономах значить єдиноборець (так звав ся грецький цісар Константин Мономах, що був дідом по матері ки. Володимира і по нім звав ся так і наш вел. князь).

2 чудські племена (захожі з Азії). З тих мішанців, Русинів і Фінів або Чудів витворився окремий наріч званий московским, від міста Москви, що опісля стала столицею сеї землі. На тих землях оснував внук Володимира Мономаха, Андрій Боголюбский*) підвалини до Володимирско-Суздальського опісля великого Московського князівства. Він назвав себе великим князем, наїхав і здобув Київ (1169 р.), і з того часу занепадає Київ а перевагу має Москва, столиця вел. Московського князівства.

4. Почин Галицького князівства.

Червона або Галицька Русь була мабуть найкрасшою і найзаможнішою з руских земель. Правнуки Ярослава Мудрого, Ростиславичі: Володар Перемиский і Василько Теревовельский поділили ся сим краєм, а син Володаря Володимирко, злучив всю Червону Русь в цілість, вибрав Галич над Дністром своєю столицею (1141 р.) і дав почин Галицькому князівству. До великого процвітання і сили дійшло Галицьке князівство за его сина Ярослава Осмомисла (так званого задля великого розуму). Колиж вимер рід Ростиславичів, загорнув Галицьке князівство волинський князь Роман, а крім того прилучив до него Київське князівство і з того часу Київ перестав бути осередком Русі, а вся вага перехилила ся на Галич. Князь Роман поляг в бою з Поляками, коли его син Данило був ще малим хлопчатком. Скоро підріс Данило, почав відяскувати свою батьківщину, переніс з Галича, де ему дали ся в знаки бутні бояри, свою

*) Так названо его від села Боголюбово, в котрім любив проживати.

Князь Данило, король Руси.

столицю до Холму (на Волині), оснував Львів около 1230 року (названий по імені сина Льва) і вславився як хоробрий лицар воєнними походами навіть поза границями своєї держави.

Страшний напад Татар під начальством хана Батія знищив землі князя Данила і приневолив його утікати з краю, але опісля вернув Данило і признав хана своїм зверхником. Щоби визволити ся зпід нелюбого ему татарського ярма, глядів Данило помочи у Папи Римського, признав Папу головою Церкви і дістав від него королівську корону (1253 р.) та називався з того часу королем Руси. Колиж обіцяна поміч не наспіла, зірвав Данило зносини з Римом. Син Данила князь Лев переніс свою столицю до Львова, відбудованого по зруйнованю Татарами, але коли небагом вимер рід галицко-волинських князів, дістався сей край під владу сусідних держав Польщі і Литви.

5. Лад на Руси за князів.

Верховну власть в кождім князівстві мав князь, що майже не розлучував ся із своєю дружиною, зложеною з воєнних людей. Старші і поважні дружинники звали ся боярами. Хоробрих дружинників наділяли князі землями і иньшими подарками.

Головне населене на Руси творили міщани й селяни. Звичайно самі они вибирали собі урядників, що дбали про лад в громаді. Вибір відбував ся на вічу, яке скликавав князь. Там рішали ся також важнійші справи, відбував ся і суд, а верховним судією був князь. По містах як Київ і инші, процвітала торгвля, там купці (гості) привозили з далеких країв вина, сукна і т. и. а вивозили мід, віск, скіри, кожухи і т. и.

II. Русь під владою Литви, Польщі й Угорщини.

1. Почини литовської держави. Зрученє Литви.

Против Руси ослабленої княжими усобицями і татарськими наїздами виступив на півночі новий ворог — Литва. Литва, роздроблена спершу на дрібні князівства, двигнула ся до могутности за великого князя Гедимина, і за його володарства стала Литва осередком, коло котрого громадили ся рускі сили, тим то дві третини сеї держави заселявали Русини і Гедимин став писати ся королем Литви і Руси. Литовські князі переняли від Русинів християнську віру, тодішню книжну мову руску, руске письмо і просвіт, рускі звичаї і так зовсім зручили ся. На княжім дворі говорено і писано урядові письма рускою мовою. Найрозумнійший з Гедиминових синів, Ольгерд, випер Татар далеко в східні степи і злучив під своєю владою майже всі рускі землі, а его князівство було справді руским, бо ледви десяту частину его заселяло литовске племя.

2. Галицка Русь під владою Польщі й Угорщини.

Коли в Галицко-Волинськім князівстві вимер рід Романовичів (потомків Романа й Данила), почав ся спір о се князівство між Литвою і Польщею, а Угорщина також намагала ся заволодіти сими землями. По довголітній війні загорнули литовські князі часть Волині і Поділя, а польський король Казимир Галицку Русь. Казимир почав ставити костели, і муровані замки, обводив міста мурами, надав деяким містам німецке (маїдебурске) право і спроваджував до руских міст Німців, Вірмен, Татар і Жидів, а з ними вти-

скали ся поміж Русинів чужі люди, чужа віра і звичаї. Але мимо того майже цілих сто літ задержала Галицка Русь почасти давний руский лад, начальником краю був староста рускої землі, а по більших містах остали ще давні рускі уряди.

В боротьбі з Литвою дізнав Казимир підмоги Папи Римського і ддятого дбав про розповсюднене латинської (римско-католицької) віри на Галицкій Руси і тим скріпляв своє панованє. В Перемишлі, Холмі і Володимирі оснував Казимир латинські єпископства а в Галичі навіть архієпископство, котре опісля перенесено до Львова*). Деякі Русини приймали латинську віру, покидали рускі звичаї, руску мову і народність. Особливо багато руских вельмож, заманених високими почестями і урядами пішли сею дорогою і стали Поляками. До розладу в рускій церкві причинила ся також ся обставина, що голова Рускої Церкви, київський митрополит, переніс ся до Москви і доперва пізнійше царгородський патріарх настановив окремого митрополита для Галицкої Руси.

Ще більше ширила ся латинська віра заходами Домініканів і Францісканів, коли Галицка Русь по безпотожній смерті Казимира (1370 р.) перейшла під владу его сестрінця, угорського короля Людвика. Замість короля якийсь час тут правив знімчений князь Володислав Опольський**), а відтак дочка Людвика, Марія і Ядвіґа.

*) Се перенесенє послідувало 1414 р. і тоді віддано латинському архієпископови руску церкву на катедральний храм, а так само опісля в Перемишлі перероблено руску церкву на латинську катедру.

**) Коли Володислав Опольський вертав до Польщі, забрав з собою з Белзкої церкви чудотворний образ Пр. Бого-

3. Злука Литви і руских земель з Польщею. Люблинська унія.

З Ядвігою одружив ся вел. князь литовский Ягайло (Ягело), бо польські вельможі і духовні звернули бачність Ядвіги на те, що для Польщі було би корисно, приєднати такого могутного союзника для спільної боротьби з німецькими хрестоносцями. Се були монахи а заравом лицарі поселені на балтійським побережю, що огнем і мечем наvertsали поганські народи на християнську віру, а своїми наїздами давали ся добре в знаки Литві, а також і Польщі. Ягайло приняв католицку віру й імя Володислава, одружив ся з Ядвігою, коронував ся польским королем і злучив Литву з Польщею, а Ядвіга прилучила також Галицку Русь до Польщі. На приказ Ягайла богато Литовців охрещено на латинську віру, хоч вже були християнами по грецькому обряду, а се викликувало невдоволенє тим більше, що Ягайло поселив ся в Кракові, а Литовці бачили в тім затрату своєї самостійности.

На чолі невдоволених виступає Ягайлів стрийний брат князь Витовт до боротьби а Ягайло віддав ему Литву з достоїнством великого князя під зверхністю Польщі. Витовт спільно з Ягайлом побив хрестоносців під Дубровном (коло Трінвальду 1410 р.) і зломив на все їх силу, а в тім бою причинили ся до побіди галицко-руські полки. *и хрестки!*

Пізнавши таку силу в союзі Литви і руских земель з Польщею, бажав Ягайло тіснійше злучити сі краї з Польщею. Ягайло з польскими панами, а Витовт з литовскими боярами з'їхали ся на сойм в Го-

родиці, котрий по переказу в дарі дістав Володимир Великий за царівною Анною з Царгороду. Сей образ переніс Володислав Опольский до Ченстохови, де він до нині находить ся.

родлі (над Бугом, 1413) і там дістали литовські бояри, котрі прийняли католицьку віру, права польської шляхти, стали дідичами своїх дібр і діставали високі уряди. Про важніші справи Литви і Польщі мав радити спільний сойм. Так перемагав що раз більше польський вплив на Литві і в руских землях. Витовт намагався ще удержати самостійність і окремішність Литовсько-руської держави, думав навіть про королівський титул, але се йому не повелося досягнути і він небагом умер (1430 р.). Самостійність і незалежність Литовсько-руської держави встоював після смерти Витовта Ягайлів брат Свигайло і опирався в завязатій народній і релігійній боротьбі на руским народі. Литовські вельможі і рускі князі вибирали для литовсько-руської держави окремих великих князів, щоби тим відділяти Литву від Польщі, а Поляки знов, щоби не допустити до розриву унії (злуки Литви з Польщею) вибирали все великих князів литовських польськими королями. Литва і Польща мали отже все одного спільного володаря, яко дві рівнорядні держави, доки остаточно через унію переведену на соймі в Любліні 1569 р. зовсім не упала самостійність і окремішність Литовсько-руської держави.

Справа цілковитої злуки Литви з Польщею була для Поляків тим пильнішою, коли польським королем був останній з Ягайлового роду Жигмонт Август, котрий не мав дітей і з его смертю могла та звязь розірвати ся. Довго опирали ся литовські і рускі вельможі такій злуці, але королеві повело ся приєднати визначніших вельмож, а сі потягнули за собою інших руских панів. На соймі в Любліні 1569 підписали они унію, се є злуку Литви і Польщі в одну державу з одним спільним володарем в особі польського

короля. Польща і Литва з рускими землями повинні були мати рівні права, але опісля виявилось, що Люблинська унія знищила самостійність великого князівства литовського і з того часу починає ся великий вплив Поляків особливо на рускі землі.

4. Наслідки Люблинської унії для Руси.

Після Люблинської унії у великим князівстві литовским і в руских землях стало обовязувати польське право і се відбило ся некористно на селянах. В Литві і на Руси жили селяни свобідно, а хоч нераз були безземельні і держали землі як орандарі, але з часом добивали ся своєї власности і передавали свої землі дітям, за котрі платили данину плодами до скарбу. На основі польского права устала свобода селян, шляхта вважала їх як свою власність і орудувала ними як кріпаками, хлопами. Крім дачок грішми і плодами відрабляли они панщину, а опісля Варшавський сойм віддав селян дідичам з тілом і майном і они мали право карати своїх підданих, сойм дав над селянами дідичам право житя і смерти. Багато міщан переходить після Люблинської унії на латинську віру і стає Поляками. Повага руского духовенства занепада, бо постановлювано владиками нераз людей сьвітських, зпоміж шляхти, що не мали звая до стану духовного, а лише уміли придбати ласку короля або его двораків. Нераз владики допускали ся таких вчинків, які не лицювали з їх достоїнством. Низше духовенство дійшло переходом до великої темноти та зневаги і було зовсім зависиме від дідичів, котрі присвоїли собі право патронату се є право вибирати сьвященника для громади. Тимто рускі вельможі цурали ся православної віри

і приймали латинську, та ставали Поляками. На Литву і Русь переселяє ся багато польских вельмож, з тим змагає ся польский вплив а до суспільного гнету причинає ся ще й релігійний.

5. Церковні братства і школи на Русі.

Коли руский нарід почав так занепадати, виступив між рускими вельможами князь Василь Константи́н Острогський*), котрий закладав школи і печатні, щоб піднести науки і просьвіту на Русі. Але в більшій ще пригоді рускій Церкві і просьвіті стали церковні братства, засновувані руским міщанством, котрі не лише опікували ся убогими і сиротами і занимали ся иншими милосердними ділами, але дбали при тім і про долю рускої Церкви. Найславнійше було Ставропігійське братство у Львові (що є й до нині), а побіч него Богоявленьське братство в Києві і деякі инші. Сі братства мали славні на той час школи, з котрих виходили учені мужі, удержували печатні і бурси, а царгородский патріарх надав їм право наглядати жите людей сьвітских і духовних а навіть єпископів.

6. Церковна унія Берестейска.

Рускі владики нераді були, що царгородский патріарх поставив їх під догляд братств, зложених з сьвітских людей. У них зродила ся отже гадка, відлучити ся від царгородского патріарха а признати головою Церкви Папу римского (приступити до унії (злуки) з римскою Церквою. Таку звязь навязав був уже король Данило, а пізнійше київский митро-

*) В Тернополі побудовано з фундації кн. Острогского гарний дім, в котрім мають приют зубожілі рускі міщани.

полит Ізидор (унія Фльорентийска 1429 р.), але ся звязь по его смерти перервала ся. Луцкий єпископ Терлецкий і володимирско-волинський єпископ Потій, чоловік учений і богобоязливий, виїхали до Риму і (перед самим Рівдом 23 грудня 1595 р.) перед Папою Климентієм VIII. зложили присягу на євангеліа, що Руска Церква приймає унію з Римом, а Папа згодив ся на се, щоби Русини держали ся свого церковного обряду. Єї услівя затверджено на соборі в Берестю 1596 р., потвердив се і король Жигмонт III. а крім того також заборону переходу уніятів на латинський обряд. Коло розширення унії вельми заслужив ся Потій, що став опісля київским митрополитом і его наслідник Велямин Рутський, котрий двигнув з занепаду до давної слави і сьвітлости чин св. Василія Вел. Але не всі рускі владики прийняли унію, почала ся отже завзята боротьба між православними і уніятами, а з яким завзятем вела ся та боротьба, видно з того, що роз'ярена товпа православної черни убила полоцкого архієпископа Йосафата Кунцевича.*) Найбільший противник его, православний архієпископ Смотрицкий прийняв також опісля унію.

Але й Русини-уніяти дізнавали від польского уряду зневаги своїх прав і уполісідженя. Горді єпископи польскі не хотіли допустити уніятско-руских владик до сенату (висшої палати соймової). Тимто рускі пани, а навіть міщани, що мали себе за панів, бажаючи запевнити собі більший вплив політичний, приймали латинський обряд, щоби й тим відрізнити ся від хлопів, і відчувували ся рускому народови.

*) Католицка Церква за Папи Пія IX (1867 р.) зачислила Йосафата Кунцевича поміж сьвятих.

Київський митрополит Петро Могила.

7. Митрополит Петро Могила, основник Київської Академії.

Православні намагалися поборювати уніятів і католиків також наукою і просвітою і в тій цілі засновували школи і печатні і видавали всякі книжки. Окрім Ставропигійської школи у Львові вславилася київська школа, заснована при братстві церкви Богоявлення, котрої найзнаменитшим ректором (управителем) був великий учений архимандрит Києвско-печерської Лаври Петро Могила, що походив з волоскої шляхти. Своїм коштом вислав він молодих людей до заграничних шкіл і академій на науку і підготував учителів для своєї школи. Ставши митрополитом київським, переіменив він київську братську школу в колегію або академію (на лад академій в Парижі і Кракові) і заснував там печатню і бурсу для убогої молодіжи. Київсько-Могилянська Академія була огнищем, з котрого вийшло багато славних і учених мужів, звідтам розходилося світло не лише на Русі але й в Московщині, однак ревні змагання Петра Могили (умер 1647 р.) не спинили були цілковитого занепаду руского народу, колиб він сам був не станув в своїй обороні під прапором козащини.

III. Боротьба козащини і руского народу за самостійність України-Руси.

1. Почини козащини.

Татарське лихоліття переіменило великі простори рускої землі в пустині. Колиж рускі а опісля литовські князі виперли Татарву аж на побережа Чорного і Азівського моря, вертали Русини помалу до зруйнованих городищ і селищ та заводили по тих пожарищах нове жите. Але жите на сім стеновім пограничу було повне

небезпеч і тревоги. Весь край був на воєнній стоці, а хліборобство рибальство та й все господарство треба було провадити оружною рукою. Ся небезпечність стала ще більшою, коли хижий нарід з Азії, Турки, здобули Царгород (1453 р.), і загорнули під свою владу Кримську Орду. Татарські і турецькі напади віджахнули Русинів від Чорного моря далеко на північ, так що Галич, Буск, Бар, Хмельник і Винниця стояли мов би при вході в Татарщину. По сю межу стояли хутори з пасіками і управні поля під захистом військової сторожі, що з чатових могил звіщали про наближене татарських загонів. Поза ті сторожеві могили на яких десять і більше днів їзди аж до Чорного моря простирали ся дикі поля. Треба було великої відваги пускати ся в сі сторони, непевні від Татарів.

Але невичерпані богатства України приманювали людність з подальших сторін, що оружними ватагами пускала ся на ті рибальські, пасічніцкі, ловецькі і т. и. „уходи“ (так звано сі степові землі). Сі оружні ватаги, що жили тут на волі і не знали над собою ніякої влади, а лише оборонювали своє добро, нераз нападали і грабили татарські отари і табуни, а на зиму вертали до міст і замків. Отсі безнастанні напади обопільні навчили Русинів відваги, виробили сміливих лицарів, готових все на смерть і до бою з Татарами, а ся рухлива воєнно-промислова людність була основою козаччини*). Пограничне українське селянство і міщанство достарчувало головного засобу людей витривалих на нужду і небезпечі, злучені з козакованем, але се була також школа для молодих шляхтичів і людей всякого стану й народности. В другій

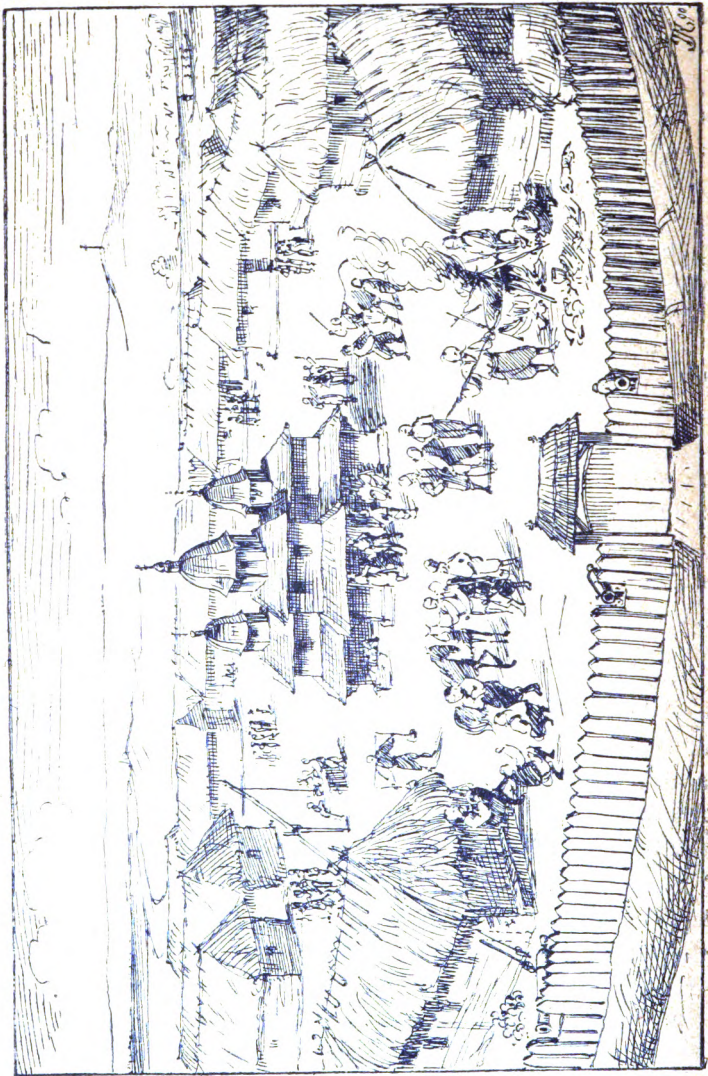
*) Слово козак татарского походження!!

половині 16-го століття зростає колонізація в Брацлавщині і Київщині, збільшає ся число козацтва і обсяг его области, витворює ся окрема верства козацка, що не признає над собою ніякої чужої влади адміністраційної ані судової. Під проводом своїх старостів, котрих звуть гетьманами нападають козаки на Крим і побережа Чорного моря.

2. Запорожска Січ.

Із своїх уходів давали козаки десятину зарібку старостам, тимто і старости дбали про охорону сих уходів. Між сими старостами визначив ся і причинив ся найбільш до зросту козащини черкаський і канівський староста Дмитро Вишневецький (нарід звав его Байдою). На однім з островів*) порослих очеретами, дозами і яворами, що розкинули ся в долішнім кориті Дніпра, поза порогами (се є камінними скелями), по яких Дніпро спливає в Низ, збудували собі козаки за Дмитра Вишневецького твердиню (1556 р.), обезпечену валами і частоколами, що звала ся Запорожска Січ, бо там сиділи козаки як у засіці. Се був головний табор низових козаків, почин славного Запорожа, званого кошом, котрим правила якби окремою державою вибира на оден рік старшина, з кошовим отаманом на чолі і там жили Запорожці без жінок як монахи. Козаки жили в куренях, якби в касарнях, а серед Січи була церква св. Покрови. Важні справи рішала військова рада, всі були тут рівні, на всі уряди вибирала рада.

*) одні кажуть, що се було на острові Хортиці, иньші що се було на Томаківці.

Запорожска Січ.

Через те що на Січі віджило знищене польськими королями громадске право, яке руский нарід виробив собі споконвіку, мала Січ таку повагу і любов між руским народом. Лад заведений на Русі після Люблиньскої унії поставив зразу козаччину проти Польщі.

3. Почини боротьби козаччини з Польщею.

Коли по Люблинській унії заведено в руских землях польське право, шляхта заняла землю, а селян повернено в кріпацтво. Селяни, що бажали остати вільними, покидали свої оселі і втікали до козаків. Таким способом на Україні нагромаджувало ся щораз більше такого населеня, що козакувало, і крім своєї старшини не признавало иншої влади. Польське право не знало такого вільного стану, яким були козаки. Тимто польські королі Жигмонт Август і Стефан Баторий бажали покористувати ся козаками в боротьбі проти Турків і Татар та Московщини і завели спис (реестер) козаків, що стояли під проводом отамана і мали слухати черкаського та канівського старости і діставали по 15 золотих річної плати і по 4 аршини сукна на одіж.

Однак сей реестер обнимав ледви 6000 козаків, коли вже за Батория було їх до 80 тисяч а в пятьдесят літ опісля до 500 тисяч. Не вписані в реестер мали вернути в кріпацтво і се викликало невдоволеня, що довело до боротьби козаків з Польщею. Дідичі випрошували собі у короля великі простори землі на Україні і забирали сі землі для себе, вже давнійше заселені селянами і козаками і повертали їх в кріпацтво. Окрім того знесено на основі польського права давню громадску самоуправу, а дідичі володіли селянами-кріпаками і судили їх після польського права. Почало ся отже ворогованя між селянами й козаками а шляхтою, що проя-

вило ся місцевою ворохобнею (перші під проводом Косинського і Наливайка) але се не доводило до ніякого успіху. Кождочасне згноблене такої ворохобні накликувало ще більший гнет, повстання наслідком того повтаряли ся, але польський уряд умів розділити сили козаків і народу. По кождім безуспішнім повстаню, хто лише міг, утікав на Запороже.

4. Петро Конашевич Сагайдачний.

З початком 17-го столітя являє ся на Запорожю Петро Конашевич Сагайдачний, родом з дрібною Самбірської шляхти, а позаяк визначав ся наукою і великим воєнним та політичним талантом, вибрали єго кошевим і він був ним около 20 літ. Він здобув деякі турецькі кріпости і визволив багато християнських невільників і се рознесло єго славу по Україні, а за се вельми лютий був турецький султан на Польщу, що она не спинає наїздів козацких. Але Польща потребувала тоді помочи козаків в боротьбі з Московщиною і тому признала також владу Сагайдачного і над Київщиною, так що Сагайдачний зпід Москви вернув до Києва і писав ся гетьманом Запорожского війська.

В скрутнійшій ще положеню опинила ся Польща, коли Турецький султан Осман з 300-тисячним війском виступив під Хотин (над Дністром), щоби знищити Польщу і загорнути Україну під свою владу. Під сею страшною грозою признав король козакам право вибрати собі гетьмана і затвердив Сагайдачного кошевим запорожского війська і гетьманом, а тоді Сагайдачний послішив з 40 тисяч козаками і головно єго розумови і лицарству треба приписати побіду над Турками. Але тяжко ранений вернув з бою до Києва, де небавом

помер (1622 р.). Перед смертю записав він значну часть свого майна на різні школи а особливо на київську

Петро Конашевич Сагайдачний.

школу, котру Петро Могила розширив на Академію (Київско-Могилянську колегію).

5. Нові козацкі ворохобні.

Польща скоро забула підмогу, яку їй дали козаки в боротьбі в Московщиною і Туреччиною. Починає ся знов гноблене, котре викликає нові повстання козаків, а по здавленю повстаня карано спійманих лютою смертю. Польський уряд уважав Запороже головним огнищем, з котрого виходила понука до козацких повстань. Тим то польський гетьман Конецьпольський велів на полудневих межах України над Дніпром збудувати твердиню Кодак, а осаджена там польська залога мала пильнувати Запорожа і перехоплювати всіх, що втікають на Січ і тим спинити наїзди на Турків і Татар. Запорожці здобули однак сю твердиню перебили польську залогоу, а після того польський уряд обмежив ще більше реєстр, а зломивши опір козацтва замість гетьмана настановляв над козаками комісарів. Тепер уже захопило невдоволене широкі верстви руского народу і потреба було лише іскри, щоби повстане розгоріло ся по всій Україні широким полемінем.

6. Гетьман Зиновій Богдан Хмельницький.

З незвичайною рішучістю і неперечним талантом вхопив Хмельницький у свої кріпкі руки народний рух викликаний загальним невдоволенем і надав сему рухови певну організацію, тривкий напрям і політичне значіне. Скривджений підстаростою Чаплинським, що відобрав Хмельницкому хутір Суботів, а при тім на смерть побив его сина, звернув ся в сій справі до суду і короля Володислава, однак без успіху. Опісля зимою 1647 р. виправив ся на Запороже і забезпечив собі також поміч кримського хана. В степах над Жов-

тими Водами*) і під Корсунем**) розбив польське військо і забрав в полон обидвох польських геть-

Гетьман Зиновій Богдан Хмельницький.

манів Потоцького і Калиновського. На видані з Білої Церкви до народу універсали (грамоти), котрими

*) Річка, що правобіч вливає ся до Дніпра. **) Корсунь і Біла Церква на полудні від Києва.

обіцявав усім таку свободу, яку мали козаки, повстав українсько-руський нарід до боротьби за волю і почав розправляти ся із своїми гнобителями, а найбільш Жидами, що яко орендарі маєтків визискували нарід. Під Пилявцями (недалеко ріки Богу) пішло в розтіч друге польско військо, заскочене Хмельницьким. Тепер рушив Хмельницький з козаками й Татарами (під проводом Тугайбея) на захід, обляг Львів і взяв тут значний окуп та посунув ся до границь Польщі. Тут обляг Замостє і вислав послів на сойм до Варшави та домагав ся вибору на короля Яна Казимира (саме тоді умер був король Володислав, єго брат).

По виборі Яна Казимира королем, вернув Хмельницький до Києва, де єго торжественно повитали „руским Мойсеем“. Небагом король вирядив послів на Україну, щоби скласти умову з Хмельницьким, але з сего не вийшло нічого, бо польські послы вимагали по давньому реєстру, а всі иньші не вписані до реєстру мали вернути до кріпацтва. Війна почала ся на ново, Хмельницький виступив в похід з кримским ханом Іслам-Гиреем і обляг Збараж, де зачинив ся жорстокий ворог козаків князь Єрема Вишневецький. Король Ян Казимир зібрав нове військо і пустив ся на відсіч обложенців. Хмельницький рушив єму на зустріч, розбив військо і мало що не захопив у полон самого короля. За намовою хана, до котрого звернули ся Поляки, зробив Хмельницький з королем Зборівський договір, котрим розширено реєстер козаків на 40 тисяч, а всі иньші мали вернути до кріпацтва. Се була велика помилка Хмельницького і кривда заподіяна рускому народови, котрому він обіцяв волю і рівні права. Тим то сей договір викликав велике невдоволенє народу, в широких верствах почала ся ворохобня, так

що Хмельницький для усмирення покарав кількох завзятих полковників смертю.

Почала ся дальша війна з Польщею, але під Берестечком, недалеко Бродів понесли козаки велике поразенє, де їх згинуло чимало, і Білоцерковський мир випав для Козаків гірше, як Зборівський договір, бо реєстр зменшено на 20 тисяч. Хмельницький почав оглядати ся за союзниками, переговорював з семигородским князем Ракоцієм, думав також про союз з Вол^{ош}щиною, де одружив свого сина Тимона з дочкою волоского господаря (князя) Лупула, пересправляв з Шведами, але не вспівши осягнути підмоги від сих держав, звернув ся до союзу з Московщиною.

З початком 1654 р. зробив Хмельницький умову, на Переяславській раді, з московскими боярами, заступниками царя. Реєстровців збільшено на 60 тисяч, признано міщанський і селянський стан вільним а тоді і всі селяни вписали ся за міщан, щоби знов не попасти в кріпацтво. Але Переяславска умова була мабуть навмисне вельми не ясно уложена з питомим московскому урядови крутіїством, а тим користував ся опісля московский уряд, щоби мало-помалу відбирати права українсько-рускому народови. Хмельницький не мав політичного розуміння і не вмів покористувати ся тою силою, яку ему дав нарід, тай нарід не мав ще потрібної осьвіти, щоби осягнути мету своїх бажань; умів нищити ненависний ему лад, але не знав, як збудувати те, що ему було потрібно, як зробити Україну незалежною державою. Хмельницький бачив, що не обезпечив добре самоуправи України тай лише три роки пережив Переяславску умову (умер в Суботові 1657 р.).

7. Руїна.

По смерті Хмельницького настала на Україні вельми сумна доба, котру нарід влучно назвав „руїною“. Між народом настав заколот якраз тоді, коли треба було упорядкувати справи в краю. На Україні повстали дві партії супротивні, кожда тягнула в инший бік. До одної належала більша часть козацких старшин, заможних козаків і деяких шляхтичів, що остали ще Русинами та висше духовенство і богатше міщанство. Ся партія бажала удержати самостійну управу України із шляхотськими порядками і змагала знов до злуки з Польщею. Друга, чисто народна партія, зложена з поспільства (селян) і біднійших козаків, була противна шляхотским порядкам, але не вміла ясно висловити своїх бажань і віддала ся своїм проводирям, що все укладали лише в користь козацтва і старшини і з підмогою Московщини витворили на Україні нову шляхту — дворянство. Боротьба між тими двома партіями не веде ся о справи громадські, а між одиницями про особисті користи. Партія, що тягне до злуки з Польщею, вибирає гетьмана, котрого знов не хоче признавати друга партія, вибирає собі нового і звертає ся о війскову підмогу до царя. Таке вмішуване московского війська доводило до щораз більшого обмежуваня самоуправи на Україні.

Зпоміж гетьманів по смерті Хмельницького визначав ся безперечним талантом Іван Виговський, що знов довів в Гадяцькій умові*) 1658 р. до злуки України з Польщею. Україна мала бути вільною, независимою державою, звати ся Великим Руским

*) Гадяч в Полтавщині на лівобережній Україні.

Князівством і бути в злуці з Польщею. Всі уряди мали зайняти лише Русини, на Україні мали бути заложені два університети й інші школи, а також печатні, де можна би печатати всякі книжки. Одначе нарід не знав добре сих постанов Гадацької умови, не розумів їх ваги і був противний злуці з Польщею, не довірявав, чи не заведуть знов кріпацтва, бо в сій умові не застережено виразно права селян.

Скоро нарід дізнав ся про сю умову, повстало таке обуренє, що Виговский зложив гетьманську булаву і ледво встиг спасти ся. З підмогою простого народу (на чорній раді*) і Запорожа добив ся опісля гетьманської булави Брюховецький, але він пішов проти інтересів народу і дбав лише про свої користи. Він ішов зовсім під лад московського уряду, назвав себе царским холопом і віддав всі українські міста московским воеводам, котрі вибирали там податки. Війна між Польщею, що не хотіла втратити України, а Московщиною руйнувала край, а козацка старшина і козаки обурені на Брюховецького, скинули єго з гетьманства і вбили.

З дальших гетьманів визначив ся талантом Петро Дорошенко. Він бачив, що Україні трудно остояти ся о власних силах, а що Україна не зазнала добра ні від Польщі ні від Московщини, задумав він піддати ся Туреччині а за підпору платити їй певну данину. Але в народі занадто глибоко була вкорінена ненависть до бісурманів, з котрими він протягом двох сот літ провадив завзяту боротьбу. Нарід був отже не рад змаганю Дорошенка, а що ні Польща ні Мо-

*) так звала ся рада, на котрій сходили ся не лише козаки, але й посполитий нарід.

сковщина не ^{У-т}вспіли для себе захопити всеї України, погодили ся між собою в Андрусівськім мирі (1667 р.) так, що правобережну Україну (на захід Дніпра) забрала Польща, а лівобережну Московщина. До того ще обі сі держави умовили ся з Туреччиною, що південна частина України між долішнім Дністром і Дніпром має остати пустинею, на котрій ніхто не сміє поселювати ся.

8. Гетьманованє Мазепи.

Новий зворот в сій сумній добі руїни починає ся з гетьманованєм Івана Мазепи. Він був найбільш освічений з українських гетьманів, щирій і горячий патріот і рад був бачити Україну самостійною державою, одначе йшов до сеї мети не доброю дорогою. Він намагав ся приєднати собі старшину козацку і хотів з неї утворити окремиї дворянський стан, роздавав поміж ню уряди і землі, дбав, щоби сини козацких старшин набирали ся висшої освіти в заграничних школах, переіменив київску академію в університет, пособляв иншим школам, заводив печатні, але не зважав зовсім на прихильність народу, так що нарід став проти него бунтувати ся.

На чолі сих широких верств народних станув Семен Палій, хвастівський полковник і намагав ся довести до злуки правобережну Україну з лівобережною і з Запорожем. За его приводом став нарід з доволі густозаселеної лівобережної України переселювати ся понад Бог і Дністер, на Поділе і Полісе і випирати звідтам панів, а Палій заводив селян-кріпаків в козацтво. Проти сему виступає Польща і Палій був приневолений звернути ся о підмогу до царя і Мазепи,

але цареві не на руку було задирати ся з Польщею, бо воював тоді з Шведами й Туреччиною.

Мазепа також бояв ся, щоб організована Палієм козаччина із Запорожем і лівобережною чернію не скинули его з гетьманства за его шляхетські порядки на Україні, слав на Палія доноси в Москву. а відтак увязнив его і заслав в Сібір (1704 р.). Позбувши ся противника, задумав Мазепа визволити ся зпід жезліної царської руки в хвилі, коли випала війна між шведским королем Карлом а царем Петром і сподівав ся, що Україна стане самостійною державою, наколи Шведи побідять царя. Заманив отже шведского короля на Україну і обіцяв прийти ему в підмогу з козаками. Однак в бою під Полтавою (1709 р.) цар Петро перемиг невеличке шведске військо з горсткою козаків. Так Мазепа програв справу, бо не вмів приєднати собі всего народу, а звертав лише бачність на козацку старшину, на дворян. Мазепа утік з Карлом в Туреччину, де небагом і помер, а цар Петро зніс гетьманський уряд, прислав московских воєводів на Україну, котрі там вибирали податки, заводили кріпацтво і інші московські порядки, заставляли нарід до тяжких робіт, сипаня земляних валів на Україні для захисту від татарских нападів і копаня каналів на півночі коло ладожского озера (де відтак збудував собі нову столицю Петербург) і там більшість козаків згинула з голоду і холоду. Найшла ся громадка сміливих старшин, що з наказним гетьманом (заступником гетьмана) Полуботком звернула ся до царської столиці Петербурга з протестом за нарушене козацких прав, але їх посаджено по в'язницях а управу над Україною обняла „Малоросійска колегія“, з лютим московским генералом Вєляминовом на чолі. В 1764 р. зовсім знесено

гетьманство а управу України обняв московський генерал-губернатор Румянцев.

9. Гайдамачина і коліївщина.

Опісля помирив ся цар Петро з Туреччиною і Польщею і в користь Польщі зрік ся правобережної України та видав указ, щоби всі правобережні кольонії переселили ся на лівий бік Дніпра. Цілими громадами переносить ся нарід на лівий бік Дніпра, а через пів року стала правобічна Україна пусткою. На сих пустках почала знов Польща з початком 18-го столітя нову шляхотску кольонізацію, а хто тут поселив ся, мав на 30 літ слободу від всяких повинностей і роботизни. Але як минули сі слобідські роки, були селяни знов приневолені підлягати панам і їх судови, вертати в кріпацтво, а се викликало знов невдоволене між народом.

Одначе нарід не мав уже сили вести отверту боротьбу із шляхтою а під проводом козаків з Січи або з України збирав ся по лісах та байраках у ватаги, нападав шляхотські оселі, убивав або проганяв панів та грабував їх добро. Такі ватаги зложені з людий званих гайдамаками появили ся не лише на степовій Україні, але й на Полісью, Волині і на Поділю, а їх проводирі звали ся ватажками або отаманами. Нарід сприяв гайдамакам, бо бачив в них оборонців своїх прав і волі та помагав їм грабувати панське добро. Наостанку в 1768 р. зняло ся на Україні велике гайдамацке повстане зване коліївщиною під проводом Залізняка і Іонти, що вже мало подітичне значіне*). Се було останне криваве

*) Такі ватаги появляли ся від кінця 15 до початку 19-го столітя і в Галичині, в Карпатах, під назвою опришків,

змагане руского народу проти накиненого ему підданства-кріпацтва. Але й Московщина не бажала мати на своїх землях вільних козаків, тимто тодішня цариця Катерина вислала військо і згнобила гайдамацке повстанє, а проводирів гайдамацких покарано лютою смертю. Цариця Катерина веліла зруйнувати Запорозську Січ (1775 р.), а останнього кошового Кальнишевського, 84-літнього старця посаджено на далекій півночі Росії в темниці Соловєцького монастиря, де він мучив ся 26 літ. Частина Запорозжців утікла з Січі і переселила ся за долишній Дунай в Добруджі, а пізнійше московський уряд утворив нове козацке військо, котрому призначено відтак оселі над річкою Кубаню, на східному побережю Азівського моря (Чорноморці).

IV. Українсько-руський нарід під владою Австрії й Росії.

1. Русини в Австрійсько-угорській монархії.

Внутрішнім неладом і самоволею шляхти дійшла Польща до того, що нею при кінці 18-го століття поділили ся сусідні держави: Австрія, Росія і Пруси, а тоді більша частина руских земель аж до ріки Збруч дістала ся під владу Росії а менша частина перейшла під австрійську владу за цісареві Марії Терези з родини Габсбургів під назвою королівства Галичини і Володимирії. Від Туреччини одержала Марія Тереза опісля Буковину яко частину Молдавщини. Руску народність зберегли на Галицкій Руси лише

між котрими вславив ся і до нині остає в народній пам'яті ватажок Довбуш.

селяни-хлібороби та недобитки міщан, виперті на передмістя та вчасі бідне і темне духовенство, котре не мало потрібної науки для народного проводу. Марія Тереса а особливо славний, вельми освічений і людяний син її Йосиф II. дбали про піднесене просвіти і добробит підданих. Цісар Йосиф II. зніс (1781 р.) невилічиче підданство. Для виховання руского духовенства заснував (1783) у Львові*) духовну семінарію а в р. 1784 університет, в котрім учили деяких предметів рускою мовою, і признав руску мову краєвою і народною.

Але живий народний рух почав ся між галицькими Русинами аж після 1835 року, коли питомці духовної семінарії у Львові під проводом Маркіяна Шашкевича постановили собі трудити ся для розвитку рускої мови, письменства і народности та видали першу книжку живою мовою народною „Русалка Дністрова“ (1837 р.).

Ще живійший Рух проявляє ся між Русинами, коли цісар Фердинанд в 1848 р. надав в Австрії конституцію і зніс останки панщини. Тоді заснували Русини Головну руску раду під проводом єпископа Яхимовича (що опісля був митрополитом), товариство для народної просвіти „Галицько-руська Матиця“ і взяли ся жертвами всего руского народу до будови Народного Дому**), що мав бути огнищем і осередком народно-русского житя. Угольний камінь під

*) Марія Тереса заснувала вже перед тим при церкві св. Варвари (що є й до нині у Відні) духовну семінарію, котру знесено в р. 1893.

**) Народний Дім і Церква Преображеньска станули на згарищах давного університету, дарованих рускому народови цісарем Франц Йосифом.

Цісар Франц Йосиф І.

Народний Дім положив сам цісар Франц Йосиф І. (обняв престіл по Фердинанді 2. грудня 1848 р.), підчас свого побуту у Львові 18. жовтня 1851 р.

Як давніше, так і тепер найшли ся деякі Русини, що для власної користі або із слабодушности відцурали ся рускої мови і народности, кажучи: німа Rusi, а инші знов стали накручувати гарну руску мову на лад російської мішанини, якої не розуміє ні Русин ні Москаль. Однак загал свідомих Русинів стоїть при тім прапорі, який підняли рускі патріоти в 1848 р., і заявили перед світом, що Русини є самостійним народом, окремішним від польского і московского (російского). Мимо всяких трудностей і перепон, які стрічають Русини, поступає народна робота і розвиток рускої народности з кожним роком щораз красше вперед, а доказом сего численні рускі товариства й інститути, як Просвіта, Наукове Товариство ім. Шевченка, Дністер, Народна Торговля і багато інших, численні рускі школи народні і рускі гімназії, а можна сподівати ся, що переогодом дібуть ся Русини і свого університету. Відрадною проявою є іменно, що Русини що раз більше беруть ся не лише до організації політичної, до роботи наукової і просвітної, але й до економічної.

За прикладом галицьких Русинів пішли і Русини на Буковині, де наші поети Федькович і Воробкевич розбудили народну свідомість, а патріотична робота передових Русинів буковинських довела і там широкі верстви народні до освідомлення і видала вже гарні плоди, так що і в Галичині і на Буковині бачимо видимі успіхи в розвитку руского народу.

Лише в Угорщині, де живе около 600 тисяч Русинів, нарід лишений просвіти, не має ще національної свідомості та коротає своє бідодашне жите в темноті. Щиронародна просвіта, подавана живою рускою мовою моглаби і там розбудити нове жите

і дивити наших руских братів в Угорщині з тяжкого занепаду.

2. Русини в російським царстві.

Після знесеня гетьманщини, зруйнованя Січи і заведеня кріпацтва тяжко занепадала Україна. Дворянство, що вийшло з колишних козацких старшин, змосковщилося і забуло про свій нарід, що попав в темноту і недолю. Аж коли Іван Котляревський (1798 р.) звернувся в своїх творах до народу в его рідній мові, коли Квітка-Основ'яненко так гарно в повістях описав наших українських селян з їх звичаями, а особливо коли Костомарів, Куліш і інші українські письменники заснували братство св. Кирила й Методія, щоби в ній дбати про осьвідомлене і розвиток українського народу, почала й Україна відроджувати ся до нового життя. Але найбільш причинив ся до розбудження народної свідомости кріпацкій син Тарас Шевченко (умер 1861 р.) по всій Україні-Руси, та своїми огненними піснями довів до того, що в 1861 р. знесено кріпацтво в Росії. Вправді український нарід переносить і нині важкий гнет московского уряду, вправді українське слово не має там приступу ні в церкві, ні в школі, ні в уряді, одначе мимо сего заневолена не загинув український нарід, а видає що раз більше свідомих учених, письменників і патріотів, а відкрите памятника Котляревского в Полтаві і святковане ювілею Лисенка в Києві*), у Львові і в Чернівцях стає певним доказом, що весь українсько-руський нарід почуває ся одноцілним і само-

*) На тих святкованях в Києві і Полтаві було також багато Русинів в Галичини і Буковини.

Т а р а с Ш е в ч е н к о .

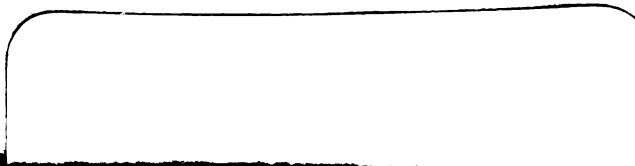
стійним і здобуває собі уже признанє і на широкім
свѣті, а коли та свѣдомість і народна робота обгорне
вѣй верстви рускої суспільности, тоді

„оживе добра слава,
слава України,
І свѣт ясний, невечерній
Тихонько засяє“.

3 9015 0267

COLUMBIAN NATURAL CLASP, NO. 55N
® UNITED STATES ENVELOPE COMPANY
4 x 9

